

УДК 658.155

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.22>**Юдіна С.В.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів та обліку,
Дніпровський державний технічний університет

Ситнік О.О.

магістр,
Дніпровський державний технічний університет

Yudina Svitlana, Sitnik Olga
Dnipro State Technical University

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОБСЯГ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

FACTORS AFFECTING THE VOLUME OF PROFIT OF THE ENTERPRISE

Стаття присвячена новому трактуванню ролі, місця і змісту підходів до визначення фінансових результатів через оптимізацію та контроль, які спрямовані на забезпечення стабільного фінансового результату. Наведено систему показників, виконання, яких узагальнено характеризує прибуткову діяльність підприємства. Визначено методичні труднощі при розгляді системи основних показників, що характеризують фінансові результати діяльності підприємства, які полягають у відмінностях щодо призначення показників для різних стейкхолдерів. Наведено функції прибутку підприємства. Дано визначення формування прибутку як процесу формування доходів та здійснення витрат через їх оптимізацію та безперервний контроль. На основі проведеного аналізу літературних джерел запропоновано систему факторів, які впливають на формування прибутку на підприємстві. Надана стисла характеристика зовнішніх та внутрішніх факторів. Доведено, що велика кількість різноманітних факторів впливає на формування фінансових результатів підприємства. Ці фактори характеризують фінансово-господарську діяльність підприємств з різних боків. Визначено порядок, у якому здійснюється розподіл прибутку. Зроблено висновки щодо характеристики взаємовпливаючих факторів, які визначають розмір прибутку підприємства.

Ключові слова: металургійна галузь, підприємство, прибуток, фінансові результати діяльності, оптимізація, контроль, система факторів, зовнішні фактори, внутрішні фактори.

The article is devoted to a new interpretation of the role, place and content of approaches to determining financial results through optimization and control, which are aimed at ensuring a stable financial result. A system of indicators, implementation of which generally characterizes the profitable activity of the enterprise, is given. Methodological difficulties were identified when considering the system of main indicators characterizing the financial results of the enterprise, which consist in differences in the assignment of indicators for different stakeholders. The profit function of the enterprise is given. The definition of the formation of fish stocks is given as the process of generating income and making expenses through their optimization and continuous control. It was determined that at the stage of distribution of net profit, along with the implementation of the function of economic value, the formation of a strategic vision by the company's top management of its development prospects is ensured. It has been proven that analyzing the influence of various factors allows management actions to be taken to generate profit in a certain amount. Based on the analysis of literary sources, a system of factors that influence the formation of profit at the enterprise is proposed. A brief description of external and internal factors is provided. It has been proven that a large number of various factors affect the formation of the financial results of the enterprise. These factors characterize the financial and economic activity of enterprises from different angles. The order in which profit is distributed is determined, namely: determination of the direction of profit use; formation of the target structure of the distribution of the company's profit; determination of the most priority directions in the use of profit; to balance the needs for profit according to the most priority areas of its use with the possibilities

of obtaining profit during the production and economic activities of the enterprise. Conclusions were made regarding the characteristics of profit as the most important financial and economic category and the need to conduct an analysis to identify mutually influencing factors that determine the size of the company's profit.

Key words: *metallurgical industry, enterprise, profit, financial results of activity, optimization, control, system of factors, external factors, internal factors.*

Постановка проблеми. Металургійна галузь для України завжди у попередні роки займала пріоритетне місце в економічній структурі та приносила значну частину валютних надходжень. На жаль, в Україні через війну відбувається скорочення продажів металів як за кордон, так і для підприємств машинобудівної і хімічної галузі.

За цих умов велика кількість вітчизняних підприємств, що працюють в металургійній галузі, опинилися на межі виживання не тільки стрімко втрачаючи прибутки. Також в довгостроковій перспективі ціни на сировину відносно цін на послуги і робочу силу знижуються. Тому країна, яка продає сировину завжди програє тій країні, яка виробляє кінцеві продукти з вищою доданою вартістю. Тому питання формування прибутку підприємств металургійної галузі, підвищення рівня їх прибутковості з метою запобігання банкрутства і для подальшої успішної діяльності з перспективами виходу на нові ринки і підтримання фінансової стабільності, є надзвичайно актуальними на сучасному етапі.

Прибуток виступає одним з основних джерел ресурсів розширеного відтворення, у зростанні якого зацікавлені всі учасники виробництва. Наявність прибутку визначає зростання потенційних можливостей підприємства, підвищує ступінь його ділової активності.

Крім того, металургійні підприємства входять до складу гігантських підприємств та дякуючи розвиненому експортному потенціалу металургійна промисловість є одною із найважливішою галуззю для бюджетного наповнювання економіки країни бо залучає суттєву частку іноземної валюти, що також є особливо важливим в умовах російської агресії та необхідності фінансування армії країни.

А той факт, що рівень ефективності господарської діяльності будь-якого підприємства характеризують фінансові результати, тобто позитивний фінансовий результат діяльності, також усім відомий. Тож прибуток і в сучасних умовах набуває важливого значення в управлінні виробничим підприємством.

У величині прибутку відображаються всі етапи діяльності господарюючого суб'єкта: технологія та організація виробництва, ефективність адміністративної та соціальної політики, рівень кваліфікації трудових ресурсів, а також зовнішні та внутрішні чинники. Сукупність усіх цих складових визначають ефективність виробництва та перетворюють прибуток на джерело економічного розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на вагомість даної категорії, на сьогодні відсутній єдиний підхід до розкриття економічної сутності прибутку. Основною причиною різних трактувань є розбіжність поглядів на природу виникнення та особливості формування прибутку. В ході дослідження цього питання були такі науковці, як Д. Мілль, Д. Рікардо, Н. Сеніор, С. Сімонді, А. Сміт, Ж.-Б. Сей, І. Фішер та ін.

Дослідження проблем формування фінансових результатів діяльності підприємств викладені у працях таких вітчизняних науковців як І.О. Бланка М.І. Баканова, Ю. Бріггема, Л.О. Денисенко, В.В., Поддєрьогіна, О.В., Тельнової, Є.Ю. Ткаченко, І.А. Маркіної та інших вчених-економістів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є подальший розвиток підходів до нового трактування ролі, місця і змісту підходів до визначення фінансових результатів через оптимізацію та контроль, які спрямовані на забезпечення стабільного фінансового результату.

Виклад основного матеріалу. Новий зміст підходів визначення фінансових результатів полягає в тому, що запропоновано оптимізацію та контроль визначати як важливими факторами зменшення витрат й покращення результатів діяльності підприємства.

Як відомо, прибуток узагальнено характеризує виробничо-фінансову діяльність підприємства і є найважливішим показником. В прибутку, що отримує підприємство, відображається виконання таких важливих якісних показників як:

- зниження собівартості продукції;
- підвищення якості продукції;
- підвищення продуктивності праці;
- ефективне використання виробничих фондів;
- розширення основних і оборотних фондів;
- інноваційне оновлення та заміни;
- тощо [5, с. 24–26].

Також, прибуток є стимулюючим фактором щодо досягнення ще більш високих показників у діяльності підприємства.

Як уже зазначалося, за рахунок сплати податку на прибуток в значній мірі формується і доходна частина Державного бюджету України.

Усі вище перелічені показники характеризують майже всі сторони господарювання підприємства. Для виявлення більш детального впливу кожного з фактору на підприємстві має проводитись аналіз фінансових результатів діяльності.

Основними задачами такого аналізу є:

- постійний контроль за дотриманням основних показників;
- виявлення впливу факторів на прибуток;
- визначення впливу резервів на збільшення суми прибутку і рентабельності;
- оцінка роботи підприємства за використанням можливостей збільшення прибутку та рентабельності;
- розробка засобів по використанню виявлених резервів [8, с. 65].

При системному розгляді великої кількості показників, які характеризують фінансові результати діяльності підприємства, фінансовий аналітик зтикається з деякими методичними труднощами. Які полягають в тому, що відмінності в призначенні показників затрудняють вибір тих із них, які в найбільшій мірі задовольняють потребам конкретних суб'єктів, які мають отримувати інформацію про фінансово-економічний стан підприємства. Наприклад, вище керівництво підприємства цікавлять маса отриманого прибутку і його структура, фактори, які впливають на його величину. А податкові інспекції зацікавлені в отриманні достовірної інформації щодо балансового прибутку та податку на прибуток. Інвесторів цікавить інформація щодо мінімізації втрат та фінансового ризику від вкладання в дане підприємство [3, с. 34–35].

Враховуючи вищевикладене, та спираючись на інші дослідження [5; 8; 3; 7], вважаємо, що можна систематизувати функції прибутку наступним чином.

1. Прибуток характеризує ефективність діяльності будь-якого підприємства. Інакше кажучи, наявність прибутку вже говорить про успішну діяльність.

2. Прибуток виконує стимулюючу функцію. Прибуток набуває ключової ролі в ринковому господарстві тому, що виступає кінцевим фінансово-економічним результатом підприємства. Він визначає поведінку господарюючих суб'єктів, благополуччя яких залежить як від розміру прибутку, так і від застосованого в національній економіці алгоритму його розподілу, включаючи державну політику оподаткування.

3. Прибуток є основним джерелом приросту власного капіталу підприємства. В умовах ринкових відносин власники і топ-менеджери, орієнтуючись на об'єм ресурсів, що залишається в їх розпорядженні, планують дивідендну та інвестиційну політику підприємства, яку підприємство проводить з урахуванням перспектив розвитку.

4. Прибуток являється джерелом формування доходів державного бюджету та місцевих бюджетів України. Він надходить до бюджетів різних рівнів у вигляді податків та обов'язкових платежів, а також економічних санкцій-штрафів. У видатковій частині цих бюджетів чітко зазначені напрями використання цих коштів, розміри видатків затверджено на законодавчому рівні» [1, с. 66–67].

Визначення розуміння щодо формування прибутку підприємств у ринковій економіці розглянемо на основі дослідження наявних підходів.

Вітчизняні дослідники в галузі фінансів (зокрема, В.І. Гребельний, І.Л. Данілова) вказують на «доцільність розмежування понять ефективності та ефекту, – ефект розглядають як абсолютний показник у натуральному або вартісному вираженні (сума прибутку, обсяг виробництва і продажу тощо)» [6; 2, с. 11–12].

Проведений аналіз підходів дає підстави стверджувати, що наявність різних підходів та тлумачень формування прибутку породжують відсутність єдиного визначення його сутності.

Отже можемо дійти висновку, що формування прибутку – це процес формування доходів та здійснення витрат через їх оптимізацію та безперервний контроль.

Перехід України у 2000 р. до нових національних стандартів бухгалтерського обліку та у 2013 р. до міжнародних стандартів фінансової звітності [3] зумовило нові підходи у сприйнятті процесу формування прибутку підприємств. Зазначимо, що формування прибутку залежить від послідовності та сукупності чинників позитивного та негативного впливу.

Чистий прибуток підприємства в повному обсязі залишається в розпорядженні власника (співвласників) підприємства. На цьому етапі формування прибутку, поряд з реалізацією функції економічної цінності, забезпечується формування стратегічного бачення вищим керівництвом підприємства перспектив його розвитку. Це залежатиме від того, як буде здійснено розподіл чистого прибутку: що використується на розвиток, що на споживання, що на капіталізацію, що на виплату дивідендів і т. інше.

Основним джерелом фінансування розвитку підприємства є прибуток, який також направляється й на вдосконалення його матеріально-технічної бази. Тому і спрямовується вся діяльність підприємства на те, щоб забезпечити його зростання або принаймні стабілізувати прибуток на певному рівні. Фактори різноманітного характеру впливають на процес накопичення прибутку на підприємстві. Тому, підприємство корегує розмір прибутку та відповідно управляє ним в майбутньому періоді.

Саме своєчасне дослідження та аналіз впливу різноманітних факторів дозволяє здійснювати управлінські дії щодо формування прибутку у визначеному обсязі.

Зовнішні фактори обумовлюють діяльність підприємства, особливо сучасний військовий стан визначає окремі аспекти державного втручання та регулювання, тарифної та податкової політики, монетарної політики. Крім того, зовнішні фактори, а саме рівень конкуренції, природно-кліматичні умови, логістика тощо обумовлюють витрати, а відповідно і фінансові результати діяльності. Такі фактори не можуть регулюватися підприємством, але їх необхідно враховувати в процесі формування прибутку [2, с. 11–12].

На рис. 1 наведено систему факторів, які впливають на прибуток підприємства.

Система внутрішніх факторів обумовлена специфікою діяльності підприємства.

Економісти-дослідники також виділяють такі фактори, як залежні й незалежні. Отже, внутрішні чинники – це чинники, які безпосередньо впливають на збільшення прибутку підприємства та які це підприємство може контролювати і повинно це робити, якщо хоче бути рентабельним.

Таким чином, робимо такий висновок, що цілий ряд взаємовпливаючих факторів визначають розмір прибутку підприємства.

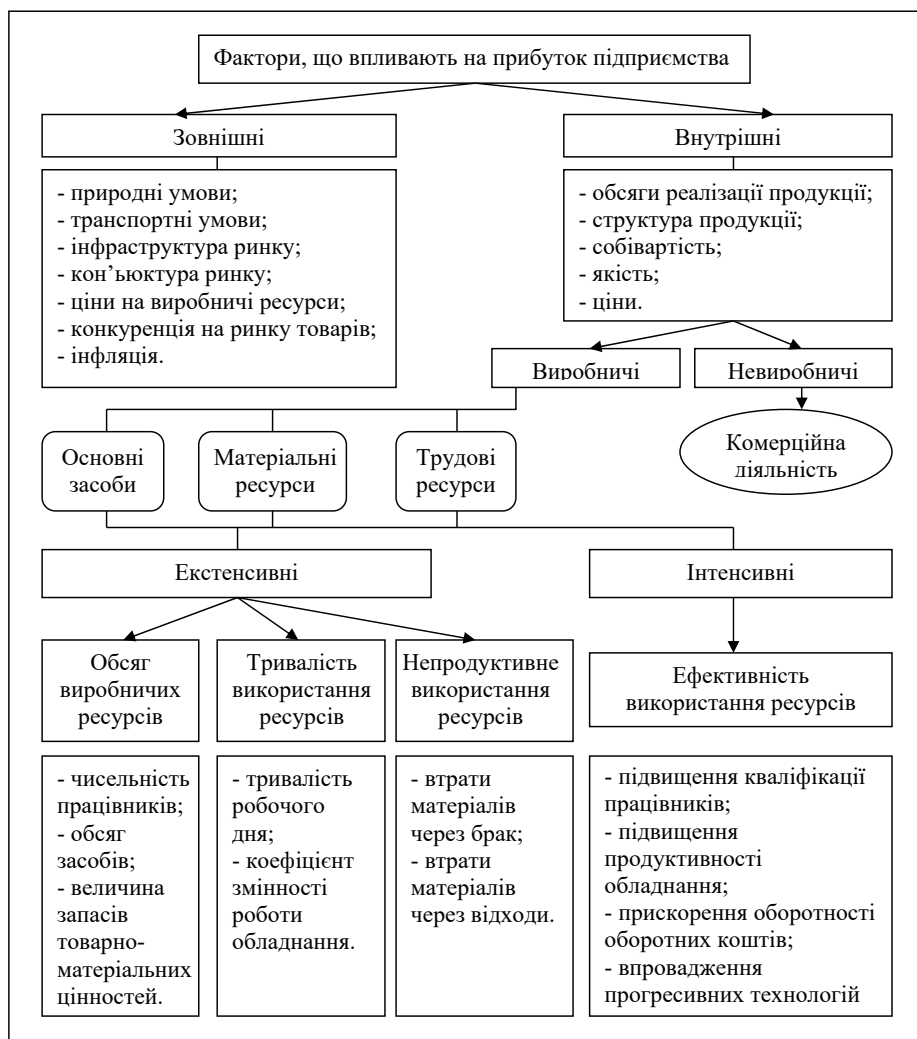

Рис. 1. Система факторів, які впливають на формування прибутку підприємства
Джерело: складено авторами

До них слід віднести:

1. Загальний об'єм продаж.
2. Підходи до встановлення націнки на товар та її рівень.
3. Загальна політика ціноутворення з контрагентами [4, с. 13–16].
4. Досягнути обсяги виробництва та тенденції.
5. Валові витрати та підходи до їх планування.
6. Структура обігових засобів та їх оборотність.
7. Структура капіталу підприємства.
8. Фондоозброєність працівників.
9. Витрати на оплату праці та чисельність працівників.
10. Податкомісткість.
11. Інші.

Таким чином, велика кількість різноманітних факторів впливає на формування фінансових результатів підприємства. Ці фактори характеризують фінансово-господарську діяльність підприємств з різних боків і детального аналізу вимагає отриманий ними чистий прибуток, не тільки з метою виявлення його динаміки, але й можливих чинників (резервів), які сприятимуть його зростанню у перспективі. При цьому недоцільно і неможливо поділяти ці фактори на головні та другорядні. Необхідно розглядати та аналізувати систему факторів в цілому.

Відповідно до чинного законодавства України підприємства самостійно визначають напрями розподілу прибутку. Окрім того, що Прибуток, який отримано підприємством, направляється ним на сплату загальнодержавних та місцевих податків.

Можна зазначити порядок, у якому здійснюється розподіл прибутку:

- Визначення напрямку використання прибутку.
- Формування цільової структури розподілу прибутку підприємства.
- Визначення найпріоритетніших напрямів у використанні прибутку.
- Збалансувати потреби в прибутку за найпріоритетнішими напрямками його використання з можливостями отримання прибутку при здійсненні виробничо-господарської діяльності підприємства [4, с. 13–16].

Для забезпечення зростання і вдосконалення матеріально-технічної бази підприємства - необхідно виділяти кошти на розвиток, підвищення ефективності і вдосконалення виробництва. Такі фінансові ресурси повинні витрачатися підприємством для задоволення потреб, пов'язаних зі зростанням обсягів виробництва, технічним переоснащенням, вдосконаленням самої технології виробництва, підвищення якості продукції тощо.

Для того щоб мотивувати працівників підприємства для досягнення ними високих результатів праці, поглиблення своїх знань та вдосконалення навичок, на підприємстві виділяються кошти для їх матеріального заохочення. Ці кошти використовуються для стимулювання зацікавленості у досягненні високих результатів праці. І тому частка прибутку використовується на виплату винагороди за загальні та індивідуальні результати роботи за підсумком року (півроку, кварталу), на одноразове преміювання видатних працівників за виконання особливо важливих завдань, а також надання одноразової грошової допомоги працівникам.

«Засновникам і акціонерам, тим хто є держателями акцій, у акціонерних товариствах виплачують за рахунок чистого прибутку грошову винагороду у вигляді дивідендів» [3, с. 49].

За рахунок прибутку можуть створюватися резервні (страхові) фонди тощо.

Висновки. Прибуток є найважливіша фінансово-економічна категорія, що відображає позитивний фінансовий результат діяльності, стан продуктивності праці, рівень собівартості продукції чи послуг тощо.

Прибуток є критерієм показника ефективності діяльності підприємства.

Цілий ряд взаємовпливаючих факторів визначають розмір прибутку підприємства, а саме: загальний об'єм продаж товару; розмір встановленої націнки на товар; політика ціноутворення; обсяги виробництва; валові витрати; оборотність обігових засобів; структура капіталу підприємства; фондоозброєність працівників; чисельність працівників; податкомісткість; інші витрати, що фінансуються з прибутку.

Чистий прибуток, використовують відповідно до статуту підприємства. До основних напрямів розподілу прибутку можна віднести наступні: виробничі потреби, а саме кошти виділяються на розвиток і вдосконалення виробництва; соціальні потреби – кошти спрямовуються на виплати матеріальної допомоги у разі трудного фінансового становища, відпустки тощо; кошти матеріального заохочення для мотивації працівників; виплати власникам підприємства дивідендів; потреби пов'язані з фондутворюючою функцією управління на підприємстві, наприклад утворення

резервних (страхових) фондів підприємства; благодійність, а саме внески на благодійні цілі, акції, підтримку; кошти, що залишаються на підприємстві та використовуються за власним бажанням його власниками або працівниками.

Список використаних джерел:

1. Бернстайн Л.А. Аналіз фінансової звітності: теорія, практика та інтерпретація : Пер. з англ. Наук. ред. перекладу чл.-кор. РАН І.І. Єлісеєва. Гол. редактор серії проф. Я.В. Соколов. Москва : Фінанси і статистика, 2003. 624 с.
2. Данілова Л.І. Управління прибутком підприємств: проблеми і наслідки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 69. 2017. С. 11–12.
3. Косова Т.Д., Ползікова Г.В., Захарченко Н.В. Механізми податкового менеджменту в умовах антикризової фінансової політики : монографія. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. Дніпро : ПДАБА, 2020. 224 с.
4. Кривицька О.Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку. *Фінанси України*. 2015. № 3. С. 13-16.
5. Падерін І.Д., Корнецький А.О. Концепція підвищення прибутковості малого підприємництва регіону в умовах сучасної ринкової економіки. *Економіка та держава*. 2017. № 8. С. 24–26.
6. Близнюк О.П., Лачкова Л.І, Оспіщев В.І. Фінанси: Навч. посіб. За ред. І.В. Оспіщева. Київ : Знання. 2006. 415 с.
7. Ширяпа О.Є. Удосконалення методики прогнозування прибутку підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014 № 6. С. 12–15.
8. Якименко-Терещенко Н.В. Економіка підприємства. Підручник за заг. ред. Н.М. Тюріна. Львів : Новий Світ. 2008. 312 с.

References:

1. Bernstajn L.A. (2003) Analiz finansovoji zvitnosti: teorija, praktyka ta interpretacija [Analysis of financial statements: theory, practice and interpretation]. Per. z anghl. Nauk. red. perekladu chl.-kor. RAN I.I. Jelisjejeva. Ghol. redaktor seriji prof. Ja.V. Sokolov. Moscow: Finansy i statystyka. 624 p. (in Ukrainian)
2. Danilova L.I. (2017) Upravlinnja prybutkom pidpryjemstv: problemy i naslidky [Enterprise profit management: problems and consequences]. *Visnyk Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 69, pp. 11–12.
3. Kosova T.D., Polzikova Gh.V., Zakharchenko N.V. (2020) *Mekhanizmy podatkovogho menedzhmentu v umovakh antykrizovoji finansovoji polityky* [Mechanisms of tax management in the conditions of anti-crisis financial policy]. Prydniprovjsjka derzhavna akademija budivnyctva ta arkhitektury. Dnipro: PDABA, 224 p.
4. Kryvyckja O.R. (2015) Planuvannja prybutku pidpryjemstva pry vyznachenni strateghiji jogho rozvytku [Planning the company's profit when determining its development strategy]. *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 13–16.
5. Paderin I.D., Kornecjkyj A.O. (2017) Konceptija pidvyshhennja prybutkovosti malogho pidpryjemnyctva rehionu v umovakh suchasnoji rynkovoji ekonomiky [The concept of increasing the profitability of small businesses in the region in the conditions of a modern market economy]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 24–26.
6. Blyznjuk O.P., Lachkova L.I, Ospishhev V.I. (2006) Finansy [Finances]. Kyiv: Znannja, 415 p. (in Ukrainian)
7. Shyrjapna O.Je. (2014) Udoskonalennja metodyky proghnozuvannja prybutku pidpryjemstv [Improvement of the methodology of enterprise profit forecasting]. *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 6, pp. 12–15.
8. Jakymenko-Tereshhenko N.V. (2008) Ekonomika pidpryjemstva [Business Economics]. Lviv: Novyj Svit, 312 p. (in Ukrainian)